

Hans Ingvar Roth
"Om mångkulturalismens kritiker"

ur

Bortom stereotyperna? Invandrare och integration i Danmark och Sverige
(2006)

Serie: Centrum för Danmarksstudier nr 12, ISSN: 1651-775X

Upplaga för elektronisk publicering för forsknings-, utbildnings- och biblioteksverksamhet och ej för kommersiella ändamål.

Publicerad med tillstånd från Makadam förlag.

Tryckt utgåva finns i bokhandeln:

ISBN 978-91-7061-026-4

Makadam förlag, Göteborg & Stockholm

www.makadambok.se

Edition to be published electronically for research, educational and library needs and not for commercial purposes.

Published by permission from Makadam Publishers.

A printed version is available through book stores:

ISBN 978-91-7061-026-4

Makadam Publishers, Göteborg & Stockholm, Sweden

www.makadambok.se

Denna Creative Common-licens betyder att du som använder verket måste erkänna ovanstående som upphovspersoner; att spridning av texten är tillåten, men endast i icke-kommersiella sammanhang; att verket inte får bearbetas.

OM MÅNGKULTURALISMENS KRITIKER

Hans Ingvar Roth

Mångkulturalismens kritiker – en heterogen skara

Ord som mångkulturalism och kulturpluralism väcker ofta starka känslor i samhällsdebatterna. Detta har inte minst visat sig i danska och svenska politiska och akademiska debatter under senare decennier. Böcker och artiklar från exempelvis danska författare som Ralf Pittelkow och svenska forskare som Aje Carlbom uttrycker från skilda utgångspunkter en stark kritik av mångkulturalismen som ideologiskt fenomen. Kritiken har också fått utrymme i en rad olika betydelsefulla debattfora.¹ Debatterna uppvisar dock flera skiljelinjer beroende på ländernas skilda historier och geografiska utgångspunkter. Sverige har officiellt proklamerat en så kallad mångkulturell politik liksom länder som Australien och Kanada, något som dock blivit mer nedtonat under senare år genom officiella uttalanden bland annat från förra integrationsministern Mona Sahlin.² Danmark har också en särskild »mångkulturell« diskussion med speciella referenser till Grönland och Färöarna, där frågor om självbestämmande och kulturell autonomi med regelbundenhet dyker upp i de politiska sammanhangen.³ För Sveriges del är samernas landrättighetsfrågor ytterst brännande och en dominerande fråga har i detta sammanhang varit

---

1. Ralf Pittelkow, *Forsvar for nationalstaten*, København 2004; Aje Carlbom, »Enklaven utmanar nationalstaten«, *Axess*, nr 7, 2005; jfr Carlboms bidrag i denna bok.

2. Mona Sahlin, »A Europe of Diversity«, konferensen »Muslims in Europe Post 9/11« vid St. Anthony's College, Oxford 2003.

3. Sture Näslund, *På väg mot självständighet? Färöarna, Grönland och Åland*, Utrikespolitiska institutet, Stockholm 2000.

huruvida Sverige skall skriva under och ratificera ILO-konventionen för urbefolkningar, vilket exempelvis Norge har gjort.⁴

Flera frågor är dock gemensamma för både Danmark och Sverige och berör likartade problem när det gäller minoritetspolitik och integrationsfrågor – inte minst i samband med invandrade etniska och religiösa minoriteter från utomeuropeiska länder. Den högerpopulistiska debatten ser emellertid radikalt annorlunda ut, vilket kan förklaras av att den svenska politiska debatten fortfarande domineras av »klassfrågor«. De högerpopulistiska partierna i Sverige är också små och stigmatiserade bland annat genom sina fascistiska och neonazistiska rötter.⁵ Det enda svenska parti som har liknat de danska högerpopulistiska partierna var ny demokrati som försvann från riksdagen efter en mandatperiod.

Man kan dock säga att det inom både Danmark och Sverige under senare tid funnits en ökad problematisering av den normativa mångkulturalismen i samhällsdebatten (se nedan) med utgångspunkt från framför allt »muslimska exempel«. Detta fenomen har inte minst visat sig i friskoledebatten, där religiösa friskolor ofta kritiserats för att ha en isolerande och gruppsegregerande effekt i det mångkulturella samhället.⁶ Med hjälp av dessa ofta tendentiöst utplockade exempel har flera av mångkulturalismens kritiker velat misskreditera den normativa mångkulturalismen. Till skillnad från den deskriptiva mångkulturalismen som hävdar att ett samhälle faktiskt är mångkulturellt, ger den normativa mångkulturalismen uttryck för att det i någon mening är gott eller värdefullt att samhället präglas av olika kulturer. Sensmoralen blir följaktligen att staten och samhället skall ge uttryck för denna positiva värdering, exempelvis genom olika grupprättigheter. Dessa rättigheter kan bestå av rätten till självbestämmande eller kulturautonomi inom vissa områden – eller alternativt vetorätt och en särskild minoritetsrepresentation inom gemensamma organ. Ofta tolkas denna doktrin i utpräglat positiva termer genom att det mångkulturella samhället ses som ett ideal och inte bara som något man av pragmatiska skäl är tvungen att acceptera (t.ex. för att undvika konflikter). Jag kommer i denna uppsats att försöka bemöta kritiken mot mångkulturalismen genom att skilja på olika varianter av »normativ

4. Harald Runblom, *Majoritet och minoritet i Östersjöområdet*, Stockholm 1995.

5. Jens Rydgren, *Radical Right Wing Populism in Sweden and Denmark*, 2005.

6. Hans Ingvar Roth, *Den mångkulturella parken*, Stockholm 1998.

mångkulturalism«, där de svagare varianterna, till skillnad från de starkare formerna, inte drabbas av ovanstående kritik.

Några centrala inslag i de mångkulturella debatterna

De framträdande samhällsdebatterna kring det mångkulturella samhället ger mer sällan uttryck för ett explicit konfrontationskrig mellan ett assimilationistiskt ideal (där majoritetskulturen upphöjs till övergripande norm) kontra en mångkulturell stat. Ofta väljer flera av mångkulturalismens kritiker ett helt annat språkbruk som knyter an till värdet av att ha ett samhälle befriat från fragmentering, polarisering och upplösning. Andra argument tar fasta på värdet av att ge utrymme för den enskilda individens rättigheter. Ambitionen är då att inte underblåsa några kollektiva rättigheter som kan leda till ett separatistiskt grupptänkande och en nedprioritering av individuella mänskliga rättigheter.

Ett »mångkulturellt« politiskt grundproblem i Danmark och Sverige har t.ex. gällt hur en gemensam samhällsidentitet och värdegemenskap skall kunna förstås och förverkligas i ett mångkulturellt samhälle. Genom att både Danmark och Sverige numera är EU-länder har den minoritets- och integrationspolitiska debatten kommit att påverkas av politiska hänsynstaganden inom ramen för EU – bland annat när det gäller utformningen av diskrimineringslagstiftningen. I samband med de dramatiska händelserna den 11 september 2001 och de efterföljande terroristattacker i Madrid och London har också begrepp som militant islamism kommit in i den mångkulturella debatten på ett iögonfallande sätt. Här har frågor om etnisk och religiös segregation hamnat i blickfånget, liksom vilken typ av värdegemenskap som kan motverka att dogmatiska och militanta trostolkningar får en utbredning bland i synnerhet yngre trosmedlemmar.⁷ Något som även spätt på de dramatiska inslagen i debatten är frågor kring hedersmord och andra brutala sedvänjor som antas praktiseras inom vissa invandrade minoritetskulturer. Efter mordet på den kurdiska kvinnan Fadime Sahindal i Uppsala 2002 blev just frågor kring hedersrelaterat våld ett viktigt område för den svenska regeringen, vilket bland

---

7. Jytte Klausen, *The Islamic Challenge – Politics and Religion in Western Europe*, Oxford 2005.

annat har visat sig i form av ekonomiska stöd till olika utbildnings- och informationskampanjer. I Danmark har debatten kring yttrandefrihetens gränsdragningar i det mångkulturella samhället speciellt diskuterats i samband med de karikerande teckningarna av Muhammed i *Jyllands-Posten* hösten 2005 och de efterföljande våldsamma konflikterna. Dessa inslag har varit tacksamma tillhyggen för vissa aktörer i samhällsdebatterna som ställt sig kritiska till den normativa mångkulturalismen såsom samhällsideal.

Flera som har kritiserat mångkulturalismen som samhällsideal har inte varit sena med att koppla samman ovanstående mångkulturella inslag med ett – vad man menar vara – aningslöst »laissez-faire«-accepterande av den normativa mångkulturalismen.⁸ Övriga »tacksamma« inslag för vissa kritiker har varit segregationsproblemen i storstädernas multietniska förorter och integrationsproblemen på arbetsmarknaden. En central angreppspunkt har då varit (särskilt för kritikerna i den svenska debatten) det som har kallats för den pluralistiska statsideologin. Denna ideologi har anklagats för att negligera det som förenar landets alla medborgare genom att istället betona polariserande kulturskillnader.⁹ Den pluralistiska statsideologin har dessutom anklagats för att ha nedprioriterat de socio-ekonomiska integrationsfrågorna och överbetonat en romantiserad kulturpluralism där kulturer ofta förstås på ett essentialistiskt och statiskt sätt.¹⁰ Kritikerna av den pluralistiska statsideologin ger även uttryck för uppfattningar som tar fasta på dess odemokratiska inslag genom att den förstås som ett »top–bottom«-fenomen, vilket enbart avspeglar romantiserande förhållningssätt hos en kosmopolitisk elit. Man kan också i detta sammanhang återfinna en kritik som tillskriver makteliten en »söndra och härska«-strategi. Målsättningen i denna strategi är att själva statsapparaten successivt skall bli den primära samhällsidentifikationen för medborgarna då öppnandet för en ymnig kulturpluralism aktualiserar ett stegrad behov av en gemensam samhällsidentitet.¹¹

Vad som är intressant att notera är att mångkulturalismens kritiker i

8. Colin Farrelly, *An Introduction to Contemporary Political Theory*, London 2004.

9. Yasmin Alibhai-Brown, *After Multiculturalism*, London 2000.

10. Richard Rorty, *Achieving Our Country*, Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1999.

11. Liknande synpunkter har framförts av Jonathan Friedman och Kajsa Ekholm Friedman; jfr deras bidrag i denna bok.

både Danmark och Sverige är ytterst heterogena skaror som använt sig av en mycket löst definierad företeelse som angreppspunkt för en rad olika påstådda missförhållanden. Visserligen går det att delvis beskriva kritiken utifrån välkända ideologiska skiljelinjer. Det finns med andra ord olika typer av kritik av den normativa mångkulturalismen utifrån liberala, konservativa och socialistiska utgångspunkter. Under senare tid har det också framkommit en uttalat feministisk kritik av mångkulturalismen som inspirerats av den nordamerikanska politisk-filosofiska debatten.¹² Man kan således säga att traditionella ideologier och etablerade politiska partier mer och mer uppnått ett slags förment värdegemenskap i och med kritiken mot olika varianter av den normativa mångkulturalismen. Detta förhållande illustreras av tveksamhet mot mångkulturalismen som begrepp och ideal i skilda politiska grupperingar, grupperingar som då har haft sina hemvister inom både höger- och vänsterkretsar.

De liberala kritikerna fokuserar vanligtvis på mångkulturalismens påstådda hot mot individuella mänskliga rättigheter och de liberala frihetsidealerna. Ofta står en kollektivistisk form av mångkulturalism som angreppspunkt för de liberala kritikerna där de kulturella gemenskaperna förstås på ett statiskt, odemokratiskt och exkluderande sätt. Konservativa kritiker av den normativa mångkulturalismen understryker istället ideal som samhällsgemenskap, nationell identitet och ett bestående kulturarv. De anklagar då den normativa mångkulturalismen för att uppluckra eller fragmentera dessa betydelsefulla värden. Socialistiska kritiker betonar främst att de socio-ekonomiska rättviseproblemen och minoriteternas diskrimineringsproblem kommit i bakgrunden genom att begrepp som kultur och identitet fått en så dominerande betydelse i den multikulturella diskursen.¹³ Feministiska kritiker menar å sin sida att ett multikulturellt samhällsideal kan få till konsekvens ett accepterande av patriarkala normer – särskilt då inom traditionella religiösa minoritetsgrupper.

Vad som även kan förklara en synbarlig konvergens när det gäller kritiken av den normativa mångkulturalismen är givetvis att de skilda ideologiska rörelserna och partierna agerar inom ramen för liberal-demokratiska samhällen där rådande konstitutioner och politiska traditio-

---

12. Susan Moller Okin, *Is Multiculturalism Bad for Women?*, Princeton, 1999.

13. Rorty.

ner sätter ramar för vilken form av kulturpluralism som kan anses vara acceptabel.¹⁴ Det kan också hävdas att konservativa, liberala, socialistiska och feministiska kritiker ofta har en gemensam utgångspunkt i det som kan kallas för ett universalistiskt samhällsideal. Oavsett den specifika ideologiska inriktningen – vare sig den kan kallas för liberal, konservativ, socialistisk eller feministisk – har dessa kritiker av mångkulturalismen gemensamt att den förespråkade ideologin skall vara dominerande och få en så stor spridning som möjligt. Hos framförallt socialistiska och liberala kritiker återfinns ofta en sekulär grundhållning där det mångkulturella samhällsidealet betraktas som en täckmantel för ambitionen att lyfta fram religiösa livsfrågor i det offentliga rummet. Detta kan vara en tänkbar förklaring till varför just de religiösa friskolorna och frågor kring »slöjan« i de statliga skolorna figurerar på ett så tydligt sätt i de pågående samhällsdebatterna kring det mångkulturella samhället.¹⁵

En tredje förklaring till att det återfinns en rad olika ideologiska förutsättningar i kritiken mot den normativa mångkulturalismen är att vissa kritiker tar till sin hjälp flera olika argument för att ge en så (till synes) kraftfull kritik som möjligt mot den normativa mångkulturalismen. Osakliga inslag kan således uppenbara sig i debatten när de kritiska argumenten skärskådas närmare. Det kan då framkomma att de kritiska argumenten sinsemellan är av motstridig karaktär. Detta kan till exempel visa sig hos de kritiker som egentligen utgår ifrån en konservativ och kommunitär förståelse av begreppet samhällsgemenskap (eller begreppet nationell identitet), men som samtidigt anklagar den normativa mångkulturalismen för att »frysa fast« minoritetskulturerna och inte låta dem påverkas av det globala samhället och de individuella variationerna hos medlemmarna.

Mångkulturalismen – ett mångtydigt begrepp

När kartläggningen (och analysen) av mångkulturalismens kritiker skall göras finns det flera försvårande omständigheter. Något som självklart komplicerar diskussionerna är att begreppet mångkulturalism har an-

14. Hans Ingvar Roth, *Mångfaldens gränser*, Stockholm 1996.

15. Elisabeth Gerle, *Mångkulturalism för vem?*, Nora 1999.

vänts på ett så mångtydigt sätt i de olika samhällsdebatterna. Vi har tidigare gjort en åtskillnad mellan deskriptiv och normativ mångkulturalism – en distinktion som numera är vanligt förekommande i den akademiska litteraturen. Den deskriptiva mångkulturalismen uttrycker som sagt att länder som Danmark och Sverige har blivit mer mångkulturella i form av en stegrad etnisk, nationell, religiös och språklig mångfald bland annat genom efterkrigstidens arbetskrafts- och flyktinginvandring. Många av aktörerna i debatterna förnekar inte dessa faktiska förhållanden. De kan däremot vara oense om i vilken form och utsträckning denna mångfald har påverkat samhällslivet – inte minst när det gäller de offentliga verksamheternas innehåll och organisering.

Den normativa mångkulturalismen kan ta sig en rad olika uttrycksformer beroende på om den tolkas som politiskt program, ideologi eller filosofiskt idésystem. Samhällsidealet kan vidare göras mer eller mindre intimt sammankopplat med en mer traditionell ideologisk doktrin om de liberala, konservativa eller socialistiska bevekelsegrunderna betonas. Under de två senaste decennierna har vi framför allt fått ta del av en stor mängd liberala filosofers verk, vilka innehållit argument för olika multikulturella rättighetsanspråk utifrån en liberal rättighetsteori.¹⁶ Ibland sammanvävs det politiska programmatiska, det ideologiska och det filosofiska hos den normativa mångkulturalismens förespråkare. Bakom ett visst politiskt program kan man således i flera fall finna mer bestämda ideologiska och filosofiska antaganden om människan och samhällets natur.¹⁷ Ett vanligt sätt att argumentera för ett mångkulturellt samhällsideal är exempelvis utifrån en bestämd människosyn där människan uppfattas som en meningsskapande varelse vars identitet, autonomi och välbefinnande bestäms av de kulturella sammanhang som hon växer upp i.¹⁸ Utgångspunkten kan vidare bestå i antagandet att ett samhälle kännetecknas av institutioner som bär på kulturella traditioner vilka påverkar minoritetskulturernas liv på mer eller mindre genomgripande sätt – i både konstruktiva och destruktiva bemärkelser.

Den normativa mångkulturalismen säger i sin allmänna formulering

---

16. Se t.ex. Will Kymlicka, *Multicultural Citizenship*, Oxford 1995.

17. Bhikhu Parekh, *Rethinking Multiculturalism – Cultural Diversity and Political Theory*, London 2000.

18. Charles Taylor, *Multiculturalism*, Princeton 1994.

att det i någon mening är önskvärt att ha ett mångkulturellt samhälle. Varför detta är önskvärt kan förklaras på flera olika sätt och en viktig analysuppgift är just att blottlägga de skilda argument som kan ligga bakom accepterandet av den normativa mångkulturalismen i dess vanligaste varianter. Här kan vi urskilja argument som utgår ifrån begrepp som respekt för kulturell integritet, religionsfrihet, autonomi, men även argument som tar fasta på värdet av en kulturell variation för samhällsutvecklingen. En inte oväsentlig argumentation har också utgått ifrån freds- och konfliktlösning. Denna argumentation uttrycker att den normativa mångkulturalismen befrämjar ett mer stabilt och fredligt samhälle. Assimilationistiska tendenser hos en majoritetsbefolkning kan nämligen, enligt denna argumentation, leda till att minoriteterna möter dessa strävanden med en tydlig aggression. Utifrån detta pluralistiska perspektiv blir det således mer rimligt för en majoritetsbefolkning (eller ett så kallat storsamhälle) att acceptera de olika minoritetskulturernas särdrag. Här handlar det med andra ord inte om att primärt peka på alla de positiva värden som kan förknippas med en kulturell mångfald. Det handlar snarare om att lyfta fram alla de konfliktämmande och stabiliserande effekter som kan associeras med den normativa mångkulturalismen.¹⁹

Starka och svaga former av normativ mångkulturalism

Förutom de ovan nämnda skiljelinjerna kan vi vidare göra en grov uppdelning mellan det som kan kallas för en *stark* respektive *svag* form av normativ mångkulturalism. För den starka varianten har begrepp som »grupp«, »kultur« och »identitet« varit centrala. De primära politiska aktörerna definieras med andra ord i kollektiva termer. De politiska kraven beskrivs dessutom ofta utifrån begrepp som respekt för gruppens kulturella särart och ett erkännande av kulturens identitetsskapande funktion. Vad som även är centralt i »den starka multikulturella diskursen« är att de politiska problemen definieras som att minoritetsgruppen har en bristande tillgång på värden som makt, inflytande, offentlig närvaro, självbestämmande och även materiella resurser. Intressepolitik och identitetspolitik är således ofta sammankopplade hos de politiker som gör

---

19. Jacob T. Levy, *The Multiculturalism of Fear*, Oxford 2000.

anspråk på att representera minoritetsgrupperna.²⁰ Minoritetsgruppernas aktivister kämpar då inte bara för att få en större del av samhällets materiella resurser samt att förverkliga ett större politiskt svängrum och inflytande. Grupperna kan även sträva efter att få ett språkligt erkännande och bli mötta med en större acceptans för vissa religiösa sedvänjor som exempelvis religiös slakt och religiöst präglade klädestraditioner eller helgdagar.²¹

I en aktivistisk, positiv och mer utsträckt uttrycksform definieras med andra ord de politiska målsättningarna i den starka mångkulturalismen som att grupperna ifråga skall tillerkännas värden som kan möjliggöra mer eller mindre självständiga samhällsarrangemang. I det danska fallet har sådana politiska krav då och då dykt upp i samband med diskussionerna kring Grönlands och Färöarnas framtid, medan Sverige framför allt präglats av frågor kring landrättigheter samt språk- och kulturrättigheter i koppling till den samiska befolkningens förhållanden. Däremot har det inte funnits några *utbredda* krav bland muslimska och andra religiösa eller kulturella minoriteter att de skall få förverkliga egna samhällsarrangemang i form av egna lagstiftningar, institutioner och avgränsade samhällsmiljöer (även om särslagstiftning för muslimska grupper diskuterats och problematiserats i Sverige under senare tid). Urbefolkningarnas krav på mer självbestämmande eller kulturautonomi utgår också ifrån särskilda historiska omständigheter som inte varit för handen när det gäller andra grupper i det mångkulturella samhället, som en mycket långvarig historisk närvaro (»first nations«), en geografisk koncentration och en särskild försörjningskultur. Mer allmänt kan man säga att den starka normativa mångkulturalismen har ganska få entydiga förespråkare i de mer kvalificerade akademiska och politiska debatterna. När liknande doktriner framförs är de ofta kringskurna på olika sätt och gäller framför allt grupper som urbefolkningar och nationella minoriteter som just har tydliga geografiska koncentrationer.

Svagare varianter av den normativa mångkulturalismen utgår istället från antaganden om en betydligt fylligare samhällsidentitet som både majoritetsbefolkningen och minoritetsgrupperna kan finna identifika-

---

20. Iris Marion Young, *Justice and the Politics of Difference*, Princeton 1990.

21. Hans Ingvar Roth, *Mångkulturalismens utmaningar*, Lund 2005.

tion och delaktighet i. Vad som istället efterlyses är ett ökat inflytande för grupperna/kulturerna och deras medlemmar samt ett stegradt synliggörande av gruppidentiteterna i det offentliga rummet. Poängen med de »multikulturella kraven« är bland annat att komma närmare majoritetsbefolkningen inom områden som idealt sett skall vara gemensamma och gruppöverskridande. För den svagare formen av den normativa mångkulturalismen är med andra ord begrepp som rättvisa, antidiskriminering och mänskliga rättigheter viktiga. Vad som följaktligen är betydelsefullt är att de enskilda minoritetsmedlemmarna inte diskrimineras när det gäller arbete, utbildning, trosliv och politiskt inflytande på grund av sina specifika gruppstillhörigheter. Ett välkänt och relevant rättighetsdokument i detta sammanhang utgör »Declaration on the Rights of Persons Belonging to National, Ethnic, Religious and Linguistic Minorities«, som antogs av FN:s generalförsamling 1992 (märk väl att det här talas om de *enskilda* medlemmarna av olika grupper och de särskilda rättigheter som de har i kraft av att de tillhör vissa minoritetsgrupper). Det är ingen överdrift att säga att den normativa mångkulturalismen i sina vanligast förekommande och svagare varianter har försökt uttolka och implementera välkända moraliska värderingsprinciper (som de grundläggande mänskliga rättigheterna) så att dessa principer kan bli mer kulturellt lyhörda och inkluderande för minoritetsgruppernas specifika krav.²² I denna mening kan dessa »multikulturella krav« inte sägas utmana grundläggande värderingar i det liberal-demokratiska samhället; de uttrycker snarare en önskan om att ta dessa principer på ett större allvar och utsträcka deras tillämpningsområde så att de bättre beaktar de skilda gruppernas behov, intressen och förutsättningar.

Mycket av det integrations- och mångfaldsarbete som förekommer i Danmark och Sverige sker inom ramen för den diskrimineringslagstiftning som har sanktionerats inom EU under senare år. Att båda länderna är EU-medlemmar har givetvis påverkat de politiska debatterna kring frågor om integration, minoritetspolitik och diskriminering. Det aktiva anti-diskrimineringsarbete som pågår inom EU strävar efter att bland annat utforma diskrimineringslagar som skall säkerställa att medlemsstaternas medborgare oavsett etnisk eller annan gruppstillhörighet inte dis-

---

22. David Miller, *Political Philosophy – A Very Short Introduction*, Oxford 2003.

krimineras inom centrala samhällssektorer.²³ Vad som istället skall falla utslaget när det gäller fördelningen av sociala (och andra betydelsefulla) nyttigheter är i sammanhanget relevanta egenskaper såsom kompetenser och meriter när det gäller arbeten och högre utbildning samt behovskriterier när det gäller sjukvård.

Det regionala antidiskrimineringsarbetet faller väl in i det mönster som präglat många transnationella och nationella frivilligorganisationers arbete under senare decennier.²⁴ En stor del av det politiska arbete som går under namnet »identitetspolitik« och »mångkulturell politik« kan också sägas vara en logisk utväxt av medborgarrättsrörelsens arbete i USA under 1950- och 60-talen.²⁵ Den politiska mobiliseringen har då inte skett utifrån ett ifrågasättande av individuella mänskliga rättigheter utan har snarare motiverats utifrån sådana moraliska utgångspunkter. I fokus har nämligen stått de enskilda medlemmarna av de olika minoritetsgrupperna och hur deras grundläggande rättigheter bäst kan beaktas. Den moraliska progressionen har bestått i att utvidga och precisera diskrimineringsgrunderna i antidiskrimineringslagstiftningen samt kartlägga inom vilka områden som diskrimineringen framför allt äger rum – och inte minst – hur den bäst kan motarbetas genom lagstiftning och andra åtgärder.

Sökandet efter en rimlig värdegemenskap i det mångkulturella samhället

Vi kan lätt utläsa av de ovanstående beskrivningarna av de svaga formerna av den normativa mångkulturalismen att de inte på några radikala sätt ifrågasätter vanliga föreställningar om mänskliga rättigheter (och andra centrala moraliska hänsynstaganden som går att förknippa med ett modernt liberal-demokratiskt samhälle). Projektet består i att vidga tolkningsramen och inbegripa flera gruppers perspektiv när de moraliska principerna skall plockas ut, uttolkas, rangordnas och implementeras – allt för att ge ett så allsidigt och rättvist utslag som möjligt när det gäller gruppernas samhällsdelaktighet och identitetserkännande.

---

23. Sandra Fredman, *Discrimination Law*, Oxford 2002.

24. Michael Ignatieff, *Human Rights as Politics and Idolatry*, Princeton 2001.

25. Amy Gutmann, *Identity in Democracy*, Princeton 2002.

Det är också intressant att notera att de vanligaste formerna av kritik inom den liberal-demokratiska debatten inte alls behöver sammankopplas med de mer representativa utformningarna av en så kallad svag normativ mångkulturalism. Det finns inget som säger att en mångkulturell politik måste vara endimensionell, polariserande, segregerande, samhällsupplösande, konservativ («essentialistisk»), paternalistisk, kollektivistisk eller enbart ett uttryck för en statlig ingenjörskonst på kulturens område. Sådana påstådda egenskaper har nämligen varit vanligt förekommande i kritiken mot den normativa mångkulturalismen under senare år.²⁶ Om de normativa argumenten *för* de svaga varianterna av mångkulturalism lyfts fram – exempelvis de välkända mänskliga rättighetsprinciperna och vanligt förekommande rättviseföreställningar – så är det lätt att se att patriarkala och konservativa religiösa kulturer inte får något större gehör utifrån ett sådant mångkulturellt perspektiv. Det är också viktigt att betona att många minoritetsgrupper just söker ett erkännande för sina kulturella särarter från grupper och personer som de särskilt vill finna gemenskap med inom ramen för gruppöverskridande verksamhetsområden såsom politiken, ekonomin och den högre utbildningen. Att anklaga dessa gruppers krav på kulturellt erkännande för att vara samhällsupplösande rimmar då illa med ett av de centrala motiven för särartskraven, nämligen att bli accepterad för vem man är och inte bli utestängd från viktiga gemensamma samhällsaktiviteter på grund av sin grupptillhörighet.

Den starkare formen av en normativ mångkulturalism med självständighetssträvanden och kulturell autonomi som politiska och moraliska ledstjärnor behöver heller inte vara sammankopplad med ett förnekande av välkända individuella mänskliga rättigheter. Frågan kan snarare gälla inom vilka politiska, geografiska och kulturella »enheter« som dessa rättighetsprinciper skall praktiseras. Detta illustreras bland annat av den välbekanta diskussionen kring Quebecs eventuella självständighet i den kanadensiska debatten. Det fransktalande Quebec ansluter sig i stort sett till samma grundläggande moraliska principer som det engelsktalande Kanada.²⁷ Att Quebecs självständighetssträvanden (eller strävandena hos någon annan liberal nationell gemenskap) skulle vara ett hot mot för-

26. Liknande synpunkter har framförts av Aje Carlborn och Jonathan Friedman & Kajsa Ekholm Friedman; jfr deras bidrag i denna bok.

27. Taylor.

verkligandet av grundläggande mänskliga rättigheter är då ett mycket orimligt antagande. Vad det istället har handlat om för Quebecseparatis-terna är att förverkliga en kultur- och värdegemenskap byggd på mänskliga rättigheter inom en ny politiskt självständig enhet.

Om förordandet av en stark normativ mångkulturalism – med separation och självständighet på den politiska agendan – skulle växa sig starkare även när det gäller religiösa och etniska minoriteter (förutom när det gäller urbefolkningar samt nationella och geografiskt koncentrerade minoriteter) kan detta snarare vara ett indicium på att de svaga varianterna av en normativ mångkulturalism inte tillräckligt prövats och förverkligats. Kravet på en stark normativ mångkulturalism kan i sådana lägen bli en allvarlig kritisk respons från grupper som är socialt/ekonomiskt exkluderade och som inte känner sig hemma i samhällets dominerande institutioner och vilka dessutom ej fått något större gehör för religionsfrihetsprinciper och ett kulturellt erkännande inom exempelvis utbildningsområdet.

Man kan också säga att den ovanstående principiella kritiken av den normativa mångkulturalismen inte heller behöver vara sammankopplad med just kulturbegreppet. Byt ut detta begrepp mot exempelvis ideologibegreppet eller livsåskådningsbegreppet, så kan vi sedan fråga oss vem som vill ha en ideologi, livs- eller trosåskådning som är »essentialistisk«, paternalistisk, endimensionell, söndrande och polariserande till sin karaktär. Om kulturbegreppet tillmäts en särskild betydelse i förhållande till ideologi- eller livsåskådningsbegreppet genom att kulturer genomsyrar medborgarnas samhällsaktiviteter på ett speciellt sätt och ger en särskild struktur och mening åt »bärbarnas« liv (något som visserligen kan problematiseras), får vi snarare en möjlig grund för en värdegemenskap mellan flera av mångkulturalismens kritiker och förespråkare. Båda grupper menar i dylika fall att kultur- och identitetsfrågorna är speciellt viktiga och att de följaktligen skall lyftas fram och kvalificeras på ett särskilt sätt i den praktiska politiken.

Avslutningsvis kan det sägas att många muslimska ledare i Västeuropa ställer sig bakom flera av de mest grundläggande principerna i det som kan kallas för det liberal-demokratiska samhällets värdegemenskap (exempelvis den värdegemenskap som kommer till uttryck i Europakonventionen för mänskliga rättigheter). Det är just utifrån sådana grundläggande

de moraliska rättighetsprinciper som dessa muslimska ledare har ansett att muslimska medborgare har blivit diskriminerade i olika europeiska länder – bland annat när det gäller praktiserande av den muslimska religionen samt möjligheterna att få tillträde till den kvalificerade arbetsmarknaden, politiken och det högre utbildningsväsendet.²⁸ Islamofobin i Europa uppvisar nämligen ofta samma kusliga uttrycksformer som rasismen och etnocentrismen har uppvisat genom historien. Bekämpandet av den sker med utgångspunkt i ett antidiskrimineringsarbete som motiveras utifrån en respekt för alla människors lika grundläggande fri- och rättigheter. Även om andra etiska begrepp än rättighetsbegreppet är mer centrala i icke-kristna gruppers heliga skrifter – inom exempelvis islam är begrepp som »värdighet« och »människors lika värde« mer centrala än rättighetsbegreppet, och inom buddhismen är ickevåldsideal mer centrala – så ägnar sig många muslimska och buddhistiska filosofer och teologer i den interkulturella dialogen just åt uppgiften att finna naturliga motiveringar för välkända rättighetsprinciper inom ramen för sina trosåskådningar.²⁹

Avslutning

Kanske vore det bättre i ljuset av ovanstående synpunkter att undvika generella och »homogeniserande« ideologiska bestämningar som normativ mångkulturalism och kulturpluralism i den polariserade debatten om det mångkulturella samhället. Benämningarna får oss nämligen att tro att det handlar om tydliga ideologiska och filosofiska system som går att definiera och iscensätta på ett mer eller mindre entydigt och direkt sätt i den praktiska politiken. De kritiska diskussionerna kring den normativa mångkulturalismen har ofta utgått ifrån förväntningar om att det handlar om ideologier av samma karaktär som de klassiska ideologierna liberalism, konservatism och socialism – när det oftast handlar om politiska rättighetskrav som går att motivera från flera skilda ideologiska horisonter. Dessa homogeniserande tendenser har också lockat fram en

28. Tariq Modood, *Multicultural Politics – Racism, Ethnicity and Muslims in Britain*, Minneapolis 2005.

29. *The East Asian Challenge for Human Rights*, red. Joanne R. Bauer & Daniel A. Bell, Cambridge 1999 samt Klausen.

tendentlös och grovkornig kritik från delar av den heterogena grupp som vi kallat för mångkulturalismens kritiker.

Vad som dock ofta döljer sig under benämningen »svag normativ mångkulturalism« är i flera fall en rad olika försök att besvara ytterst specifika och fundamentala politiska problem där olika minoritetsgrupper uppfattas som utsatta. De politiska ambitionerna kan t.ex. beskrivas i form av en kamp mot diskriminering inom arbetslivet och inom politiken. Grundutgångspunkten i många av dessa försök i den europeiska kontexten kan bäst formuleras i negativa termer, det vill säga antidiskriminering, antirasism och antiislamofobi, något som i högsta grad kan ha en *positiv* funktion när det gäller att skapa en transkulturell värdegemenskap i det mångkulturella Europa.

Summary

On the critics of multiculturalism

The article critically discusses some of the most common critical objections to the normative multiculturalism in the Danish and Swedish public debate. The author argues against several of the criticisms (such as the divisive effects of multiculturalism on societal identity and the threats of group rights against individual human rights). The article presents instead an argumentation for the thesis that normative multiculturalism in some of its more reasonable variants – “weak normative multiculturalism” – rather seeks to deepen social community in a multicultural society and take individual human rights more seriously, partly by fulfilling the right to freedom of religion.

Referenser

Alibhai-Brown, Yasmin, *After Multiculturalism*, Foreign Policy Centre, London 2000
Appiah, K. Anthony, *The Ethics of Identity*, Princeton University Press, Princeton

2005

Carlbom, Aje, »Enklaven utmanar nationalstaten«, *Axess*, nr 7, 2005

Farrelly, Colin, *An Introduction to Contemporary Political Theory*, Sage, London 2004

Fredman, Sandra, *Discrimination Law*, Oxford University Press, Oxford 2002

Gutmann, Amy, *Identity in Democracy*, Princeton University Press, Princeton 2002

- Ignatieff, Michael, *Human Rights as Politics and Idolatry*, Princeton University Press, Princeton 2001
- Klausen, Jytte, *The Islamic Challenge – Politics and Religion in Western Europe*, Oxford University Press, Oxford 2005
- Kymlicka, Will, *Multicultural Citizenship*, Oxford University Press, Oxford 1995
- Levy, Jacob T. *The Multiculturalism of Fear*, Oxford University Press, Oxford 2000
- Miller, David, *Political Philosophy – A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford 2003
- Modood, Tariq, *Multicultural Politics – Racism, Ethnicity and Muslims in Britain*, University of Minnesota Press, Minneapolis 2005
- Näslund, Sture, *På väg mot självständighet? Färöarna, Grönland och Åland*, Utrikespolitiska institutet, Stockholm 2000
- Okin, Susan Moller, *Is Multiculturalism Bad for Women?*, Princeton University Press, Princeton 1999
- Parekh, Bhikhu, *Rethinking Multiculturalism – Cultural Diversity and Political Theory*, McMillan, London 2000
- Pittelkow, Ralf, *Forsvar for nationalstaten*, Lindhardt & Ringhof, København 2004
- Rorty, Richard, *Achieving Our Country*, Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1999
- Roth, Hans Ingvar, *Den mångkulturella parken*, Liber/Skolverket, Stockholm 1998
- Roth, Hans Ingvar, *Mångfaldens gränser*, Arena, Stockholm 1996
- Roth, Hans Ingvar, *Mångkulturalismens utmaningar*, Studentlitteratur, Lund 2005
- Runblom, Harald, *Majoritet och minoritet i Östersjöområdet*, Natur & Kultur, Stockholm 1995
- Rydgren, Jens, *Radical Right Wing Populism in Sweden and Denmark*, opublicerat paper, The Centre for the Study of European Politics and Society, Ben Gurion University of the Negev, 2005
- Sahlin, Mona, »A Europe of Diversity«, konferensen »Muslims in Europe Post 9/11«, St. Anthony's College, Oxford 2003
- Taylor, Charles, *Multiculturalism*, Princeton University Press, Princeton 1994
- The East Asian Challenge for Human Rights*, red. Joanne R. Bauer & Daniel A. Bell, Cambridge 1999
- Young, Iris Marion, *Justice and the Politics of Difference*, Princeton University Press, Princeton 1990